HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

18 ianuarie 2007 *

În cauza C-421/05,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul articolului 234 CE de rechtbank van koophandel te Brussel (Belgia), prin decizia din 21 noiembrie 2005, primită de Curte la 29 noiembrie 2005, în procedura

City Motors Groep NV

împotriva

Citroën Belux NV,

CURTEA (Camera a treia),

compusă din domnul A. Rosas, președinte de cameră, domnii J. N. da Cunha Rodrigues și A. Ó Caoimh (raportor), judecători,

avocat general: domnul L. A. Geelhoed,
grefier: domnul J. Swedenborg, administrator,

* Limba de procedură: olandeza.

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 26 octombrie 2006,

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru City Motors Groep NV, de A. Tallon și Y. Lemense, advocaten;

— pentru Citroën Belux NV, de J. Verbist și B. van de Walle de Ghelcke, advocaten;

— pentru Comisia Comunităților Europene, de domnii A. Bouquet și A. Whelan, în calitate de agenți,

având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește interpretarea articolului 3 alineatul (6) din Regulamentul (CE) nr. 1400/2002 al Comisiei din 31 iulie 2002 privind aplicarea articolului 81 alineatul (3) din tratat categoriilor de acorduri verticale și practici concertate în sectorul autovehiculelor (JO L 203, p. 30, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 112).

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între City Motors Groep NV (denumit în continuare „CMG"), pe de o parte, și Citroën Belux NV (denumit în continuare „Citroën"), pe de altă parte, privind valabilitatea rezilierii de către acesta din urmă a acordului pe care îl încheiase cu CMG în vederea distribuirii în Belgia de autovehicule marca Citroën.

Cadrul juridic

Reglementarea comunitară

3 Articolul 5 alineatul (3) din Regulamentul (CE) nr. 1475/95 al Comisiei din 28 ianuarie 1995 privind aplicarea articolului [81] alineatul (3) din tratat anumitor categorii de acorduri de distribuție de autovehicule și service (JO L 145, p. 25) prevedea:

„Condițiile de exceptare prevăzute la alineatele (1) și (2) nu aduc atingere:

[...]

— dreptului unei părți de a rezilia acordul în mod excepțional, ca urmare a neexecutării, de către cealaltă parte, a uneia dintre obligațiile sale esențiale.

În toate cazurile, părțile trebuie să accepte, în caz de dezacord, un sistem de soluționare rapidă a litigiului, precum recurgerea la un terț expert sau la un arbitru, fără a aduce atingere dreptului părților de a sesiza instanța competentă în conformitate cu dispozițiile dreptului național aplicabil." [traducere neoficială]

4 De la 1 octombrie 2002, Regulamentul nr. 1475/95 a fost înlocuit cu Regulamentul nr. 1400/2002.

5 Potrivit considerentelor (9) și (11) din Regulamentul nr. 1400/2002:

„(9) Pentru a evita ca un furnizor să rezilieze un acord pentru că un distribuitor sau un reparator adoptă un comportament proconcurențial, cum ar fi vânzări active sau pasive către clienți străini, vânzarea multimarcă sau subcontractarea serviciilor de reparație sau de întreținere, fiecare notificare de reziliere trebuie să specifice clar, în scris, motivele rezilierii, care trebuie să fie obiective și transparente. Mai mult, pentru a consolida independența distribuitorilor și a reparatorilor față de furnizorii lor, trebuie prevăzute perioade minime de preaviz pentru nereînnoirea acordurilor încheiate pe o durată limitată și pentru rezilierea acordurilor pe durată nedeterminată.

[...]

(11) Pentru a favoriza soluționarea rapidă a litigiilor care apar între părțile la un acord de distribuție și care ar putea afecta concurența efectivă, acordurile ar trebui să beneficieze de exceptare dacă prevăd dreptul fiecărei părți de a recurge la un expert independent sau la un arbitru, în special în cazurile în care se notifică rezilierea acordului."

6 Articolul 2 din Regulamentul nr. 1400/2002, intitulat „Domeniul de aplicare", prevede în alineatul (1) primul paragraf:

„În temeiul articolului 81 alineatul (3) din tratat și sub rezerva dispozițiilor prezentului regulament, articolul 81 alineatul (1) nu se aplică acordurilor verticale atunci când acestea se referă la condițiile în care părțile pot cumpăra, vinde sau revinde autovehicule noi, piese de schimb pentru autovehicule sau servicii de reparație și întreținere pentru autovehicule."

7 Articolul 3 din Regulamentul nr. 1400/2002, intitulat „Condiții generale", prevede în alineatele (4) și (6):

„(4) Exceptarea se aplică cu condiția ca acordul vertical încheiat cu un distribuitor sau reparator să prevadă că furnizorul care dorește să notifice rezilierea unui acord trebuie să efectueze respectiva notificare în scris și trebuie să specifice motive detaliate, obiective și transparente pentru reziliere, pentru a se evita ca un furnizor să înceteze un acord vertical cu un distribuitor sau reparator din cauza unor practici care nu pot face obiectul unei restricții în temeiul prezentului regulament.

[...]

(6) Exceptarea se aplică cu condiția ca acordul vertical să prevadă, pentru fiecare parte, dreptul de a supune litigiile privind îndeplinirea obligațiilor lor contractuale unui expert independent sau unui arbitru. Asemenea litigii privesc în special:

[...]

(g) chestiunea dacă încetarea unui acord este justificată de motivele prezentate în preaviz.

Dreptul menționat în prima teză nu aduce atingere dreptului fiecărei părți de a sesiza instanțele naționale."

8 Articolul 4 din Regulamentul nr. 1400/2002, intitulat „Restricții grave", prevede, în alineatul (1), că exceptarea nu se aplică acordurilor verticale care au ca obiect restricțiile prevăzute în această dispoziție.

9 Articolul 5 din același regulament, intitulat „Condiții specifice", prevede că exceptarea nu se aplică obligațiilor enumerate și care sunt cuprinse în acorduri verticale.

Reglementarea națională

10 În temeiul articolului 1184 din Codul civil belgian:

„Condiția rezolutorie este întotdeauna subînțeleasă în contractele sinalagmatice, pentru cazul în care una dintre cele două părți nu își îndeplinește obligațiile care îi revin.

În acest caz, contractul nu este desființat de plin drept. Partea în dauna căreia nu a fost executată obligația are opțiunea de a o obliga pe cealaltă să execute contractul, atunci când această executare este posibilă, sau de a cere rezoluțiunea contractului cu daune-interese.

Rezoluțiunea trebuie cerută în justiție, pârâtului putându-i fi acordat un termen potrivit împrejurărilor."

11 Prin inserarea unei clauze exprese de reziliere, părțile pot totuși conveni să se situeze în afara sferei de aplicare a articolului 1184 menționat și pot prevedea în ce împrejurări o încălcare este suficient de gravă pentru a justifica rezilierea de plin drept a contractului, fără intervenția instanței.

Acțiunea principală și întrebarea preliminară

12 Din anul 1992, CMG distribuie în Belgia vehicule marca Citroën în temeiul contractelor de concesiune de vânzări încheiate cu Citroën. Ultimul dintre contractele având ca obiect vânzarea de autovehicule noi (denumit în continuare „contractul de concesiune") a fost încheiat la 13 mai 2003, pe durată nedeterminată, cu efect de la 1 octombrie 2003.

13 În temeiul articolului XVIII din contractul de concesiune, Citroën poate rezilia acest contract imediat, de plin drept și fără punere în întârziere, în special „în caz de revânzare, cu încălcarea articolelor V și XIV-9°, a unuia sau mai multor autovehicule [marca Citroën] noi sau înmatriculate de mai puțin de trei luni și/sau a unor echipamente și accesorii unui revânzător care nu este membru al rețelei de distribuție oficială [Citroën], agreat ca revânzător și stabilit pe teritoriul Spațiului Economic European sau în Elveția".

14 În plus, articolul XXI din contractul de concesiune stipulează:

„[...] În cazul unei contestații cu privire la executarea acestui contract și în scopul de a ajunge la un acord amiabil, fiecare parte poate recurge la un expert, numit de către președintele Tribunalului de Comerț din Bruxelles, la cererea părții celei mai diligente.

Această dispoziție nu aduce atingere în niciun fel dreptului fiecăreia dintre părți de a se adresa instanțelor în caz de contestație având ca obiect executarea contractului [...]"

15 La 1 iunie 2004, Citroën a reziliat contractul de concesiune în temeiul articolului XVIII al acestuia, din cauza vânzării de autoturisme de către CMG societății Interlease NV.

16 CMG a chemat în judecată Citroën în fața rechtbank van koophandel te Brussel (Tribunalul de Comerț din Bruxelles), în scopul de a obține despăgubiri pentru desființarea ilegală a contractului de concesiune. În acest context, CMG susține în special că este contrară Regulamentului nr. 1400/2002 clauza expresă de reziliere prevăzută de acest contract.

17 Pronunțându-se asupra măsurilor provizorii, președintele instanței menționate a ordonat societății Citroën, sub sancțiunea penalităților cu titlu cominatoriu, continuarea relațiilor contractuale cu CMG până la pronunțarea unei hotărâri pe fondul cauzei. Recursul introdus de Citroën împotriva acestei ordonanțe în fața hof van beroep te Brussel (Curtea de Apel din Bruxelles) a fost respins.

18 În ce privește fondul, instanța de trimitere, însușindu-și considerentele exprimate de hof van beroep te Brussel, apreciază că articolul 3 alineatul (6) litera (g) din Regulamentul nr. 1400/2002 ar trebui aparent interpretat în sensul menținerii contractului până la soluționarea litigiului. Ar rezulta că o clauză expresă de reziliere care permite înlăturarea intervenției prealabile a unui expert, a unui arbitru sau a unei instanțe nu ar putea exista în mod valabil într-unul din cazurile enumerate la alineatul (6). Prin urmare, articolul XVIII din contractul de concesiune ar fi, la prima vedere, neconform cu Regulamentul nr. 1400/2002.

19 În aceste condiții, rechtbank van koophandel te Brussel a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Articolul 3 alineatul (6) din Regulamentul [...] nr. 1400/2002 [...] trebuie interpretat în sensul că exclude o clauză expresă de reziliere care figurează într-un contract de concesiune pentru autovehicule căruia se dorește a i se aplica exceptarea [prevăzută la articolul 2 alineatul (1) din același regulament]?"

Cu privire la întrebarea preliminară

20 Prin intermediul întrebării formulate, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolul 3 alineatul (6) din Regulamentul nr. 1400/2002 trebuie interpretat în sensul că exceptarea pe categorii prevăzută la articolul 2 alineatul (1) din acest regulament nu se aplică acordurilor aparținând sferei de aplicare a acestuia care cuprind o clauză expresă de reziliere, precum aceea în cauză în acțiunea principală, în temeiul căreia un acord poate fi reziliat de plin drept și fără preaviz de către furnizor în cazul încălcării de către distribuitor a uneia dintre obligațiile contractuale prevăzute în clauza respectivă.

21 Potrivit CMG, o clauză expresă de reziliere trebuie considerată ca denaturând concurența, prin aceea că plasează furnizorul pe o poziție de forță, limitând puterea de apreciere a instanței naționale în caz de litigiu. Într-adevăr, în prezența unei asemenea clauze, instanța sesizată ar trebui să se limiteze la a examina dacă sunt îndeplinite condițiile de aplicare a acesteia și dacă rezilierea constituie un abuz de drept. Caracterul de restrângere a concurenței al acestei clauze ar fi, pe de altă parte, confirmat de faptul că, spre deosebire de Regulamentul nr. 1475/95, Regulamentul nr. 1400/2002 nu mai prevede posibilitatea unei rezilieri extraordinare întemeiate pe neîndeplinirea uneia dintre obligațiile esențiale ale contractului.

22 În această privință, trebuie observat de la început că, astfel cum Citroën subliniază în mod just, nici articolul 4, nici articolul 5 din Regulamentul nr. 1400/2002, care prevăd în mod limitativ restricțiile grave și anumite condiții specifice care împiedică aplicarea exceptării pe categorii prevăzute de acest regulament, nu menționează clauzele exprese de reziliere.

23 Desigur, după cum subliniază CMG în observațiile sale scrise, Regulamentul nr. 1400/2002, spre deosebire de articolul 5 alineatul (3) din Regulamentul nr. 1475/95, nu mai indică în mod expres, cu privire la condițiile de exceptare pe

categorii, că acestea „nu aduc atingere [...] dreptului unei părți de a rezilia acordul în mod excepțional, ca urmare a neexecutării de către cealaltă parte a uneia dintre obligațiile sale esențiale".

24 Cu toate acestea, nu se poate deduce din această tăcere că astfel de clauze exprese de reziliere ar fi interzise pentru viitor, întrucât constituie o restrângere a concurenței în sensul articolului 81 alineatul (1) CE. Într-adevăr, articolul 5 alineatul (3) din Regulamentul nr. 1475/95 nu avea în niciun caz ca obiect acordarea de exceptări pe categorii pentru anumite restrângeri ale concurenței în sensul articolului 81 alineatul (1) din Tratatul CE, ci prevedea numai o simplă posibilitate care nu restrângea libertatea contractuală a părților, astfel cum aceasta este exercitată în cadrul dreptului național aplicabil (a se vedea în acest sens hotărârea din 7 septembrie 2006, Vulcan Silkeborg, C-125/05, Rec., p. I-7637, punctul 47).

25 În decizia sa de trimitere, rechtbank van Koophandel te Brussel ridică însă problema dacă, prin faptul că permite înlăturarea intervenției prealabile a unui expert independent, a unui arbitru sau a unei instanțe, o clauză expresă de reziliere nu este contrară articolului 3 alineatul (6) din Regulamentul nr. 1400/2002. Respectarea acestei dispoziții ar părea într-adevăr să impună ca acordul care face obiectul rezilierii să rămână în vigoare până la soluționarea litigiului având ca obiect valabilitatea acestei rezilieri.

26 Totuși, se impune a se constata că articolul 3 alineatul (6) din Regulamentul nr. 1400/2002 nu interzice nicio clauză contractuală, ci se limitează să impună drept condiție de aplicare a exceptării pe categorii ca acordul cu un distribuitor să prevadă dreptul contractual al fiecărei părți, fără a aduce atingere dreptului de a sesiza o instanță națională, de a recurge la un expert independent sau la un arbitru în caz de litigiu contractual având ca obiect în special, potrivit literei (g) a acestei dispoziții, chestiunea dacă rezilierea contractului este justificată de motivele prezentate în preaviz.

27 Ca urmare, pentru respectarea condiției menționate de aplicare a exceptării pe categorii, este suficient, chiar potrivit articolului 3 alineatul (6) din Regulamentul nr. 1400/2002 și astfel cum reiese din considerentul (11) din cuprinsul acestuia, ca amintitul acord să cuprindă o clauză care să prevadă un asemenea drept contractual. Întrucât enumerarea în cadrul acestei dispoziții a litigiilor contractuale nu este limitativă, aceasta trebuie să fie soluția, indiferent dacă rezilierea a avut loc cu sau fără previz. În schimb, această dispoziție, ca de altfel nicio altă dispoziție din regulamentul menționat, nu impune, pentru aplicarea exceptării pe categorii, ca intervenția expertului independent, a arbitrului sau a instanței să aibă loc înainte de punerea în practică a rezilierii, nici ca aceasta să suspende efectele rezilierii, atât timp cât nu s-a adoptat o hotărâre în ce privește valabilitatea acestei rezilieri.

28 Rezultă, așadar, din cele ce precedă că Regulamentul nr. 1400/2002 nu interzice părților la un acord din sfera sa de aplicare să prevadă o clauză expresă de reziliere ca aceea în cauză în acțiunea principală (a se vedea în acest sens hotărârea din 30 aprilie 1998, Cabour, C-230/96, Rec., p. I-2055, punctul 37). În consecință, validitatea unei asemenea clauze nu este determinată, în principiu, de regulamentul menționat, ci numai de dreptul național.

29 Totuși, în ceea ce privește rezilierea unui acord care intră în domeniul de aplicare al Regulamentului nr. 1400/2002, trebuie să se țină seama de faptul că, în temeiul articolului 3 alineatul (4) al acestuia, exceptarea pe categorii se aplică numai cu condiția ca acordul să prevadă ca furnizorul care dorește să notifice rezilierea acelui acord să fie ținut să o facă în scris, cu specificarea motivelor obiective și transparente ale deciziei de reziliere, și aceasta, în conformitate cu termenii înșiși ai acestei dispoziții, pentru a evita rezilierea unui acord de către furnizor din cauza unor practici care nu pot face obiectul unor restricții în cadrul regulamentului menționat. Astfel s-ar întâmpla, potrivit considerentului (9) al acestuia din urmă, dacă un furnizor ar rezilia un acord pentru motivul că distribuitorul adoptă un comportament proconcurențial, cum ar fi vânzări active sau pasive către clienți străini.

30 Rezultă din aceasta, astfel cum susțin atât CMG, cât și Comisia Comunităților Europene și astfel cum recunoaște, de altfel, chiar Citroën, că, atunci când un

furnizor reziliază un acord în temeiul unei clauze exprese de reziliere, respectarea condițiilor de aplicare a exceptării pe categorii instituite prin Regulamentul nr. 1400/2002 impune nu numai ca furnizorul să indice în scris motivele care stau la baza acestei rezilieri, ci și ca expertul independent, arbitrul sau instanța națională la care distribuitorul are dreptul de a recurge în temeiul articolului 3 alineatul (6) din regulamentul menționat pentru a contesta valabilitatea acestei rezilieri să fie în măsură a exercita un control efectiv asupra acestor motive.

31 Este de competența instanței de trimitere să verifice dacă existența unui astfel de control efectiv este garantată de dreptul național aplicabil atunci când acordul este reziliat de către un furnizor în temeiul unei asemenea clauze exprese de reziliere.

32 În această privință, dat fiind obiectivul urmărit prin articolul 3 alineatul (4) din Regulamentul nr. 1400/2002, caracterul efectiv al unui asemenea control impune, cel puțin, ca expertul independent, arbitrul sau instanța să fie în măsură să verifice dacă rezilierea efectuată de către furnizor nu este motivată de practici ale distribuitorului care nu pot face obiectul unei restricții în temeiul regulamentului menționat.

33 Pe de altă parte, în cazul încălcării de către un furnizor a condiției de aplicare a exceptării pe categorii prevăzute la articolul 3 alineatul (4) din Regulamentul nr. 1400/2002, instanța națională trebuie să fie în măsură să deducă din aceasta toate consecințele, în conformitate cu dreptul său național, atât în ceea ce privește validitatea acordului în cauză în lumina articolului 81 CE, cât și în ceea ce privește repararea prejudiciului cauzat eventual distribuitorului, atunci când există un raport de cauzalitate între acest prejudiciu și o înțelegere sau o practică contrară articolului 81 CE (a se vedea în acest sens hotărârea din 20 septembrie 2001, Courage și Crehan, C-453/99, Rec., p. I-6297, punctul 26, și hotărârea din 13 iulie 2006,

Manfredi și alții, C-295/04 și C-298/04, Rep., p. I-6619, punctele 60, 61 și 90).

34 În ceea ce privește chestiunea dacă intervenția unui expert independent, a unui arbitru sau a unei instanțe naționale trebuie să aibă loc înainte de reziliere sau dacă efectele acesteia trebuie să fie suspendate până la pronunțarea unei hotărâri referitoare la valabilitatea unei asemenea rezilieri, trebuie amintit că, în lipsa unei reglementări comunitare în materie și întrucât nicio dispoziție din Regulamentul nr. 1400/2002 nu prevede o asemenea cerință, după cum rezultă de la punctul 27 din prezenta hotărâre, revine ordinii juridice din fiecare stat membru atribuția de a desemna instanțele competente și de a stabili modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor destinate să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor ca urmare a efectului direct al dreptului comunitar, cu condiția ca aceste modalități să nu fie mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor acțiuni similare din dreptul intern (principiul echivalenței) și să nu facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de ordinea juridică comunitară (principiul efectivității) (a se vedea în special hotărârile citate anterior Courage și Crehan, punctul 29, precum și Manfredi și alții, punctele 62 și 71).

35 În conformitate cu principiul echivalenței, un expert independent, un arbitru sau o instanță națională având sarcina de a aprecia, din punctul de vedere al dreptului comunitar al concurenței, valabilitatea unei rezilieri pronunțate în temeiul unei clauze exprese de reziliere nu va putea fi obligată să intervină prealabil acestei rezilieri și, astfel cum reiese din decizia de trimitere și astfel cum părțile din acțiunea principală au indicat în esență în cursul ședinței ca răspuns la întrebările Curții, o asemenea intervenție prealabilă nu este cerută nici atunci când valabilitatea unei asemenea rezilieri este examinată în lumina unor dispoziții similare de drept intern. De asemenea, condițiile intervenției instanței în procedura măsurilor provizorii în cadrul acțiunilor întemeiate pe normele dreptului comunitar al concurenței nu apar ca fiind mai puțin favorabile decât cele aplicabile în cadrul unor acțiuni similare bazate pe normele dreptului intern, acest din urmă punct trebuind însă să fie verificat de către instanța de trimitere.

36 În ceea ce privește principiul efectivității, întrucât valabilitatea, în lumina dispozițiilor Regulamentului nr. 1400/2002, a motivelor rezilierii pronunțate în temeiul unei clauze exprese de reziliere trebuie să fie supusă unui control cu respectarea condițiilor prevăzute la punctele 29-33 din prezenta hotărâre, faptul că o asemenea clauză are ca efect excluderea intervenției prealabile a unui expert independent, a unui arbitru sau a unei instanțe naționale și faptul că efectele acestei rezilieri nu sunt suspendate până la pronunțarea unei hotărâri privind valabilitatea rezilierii nu pot fi considerate ca făcând practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor pe care le conferă regulamentul menționat.

37 În consecință, trebuie să se răspundă la întrebarea formulată că articolul 3 alineatul (6) din Regulamentul nr. 1400/2002 trebuie interpretat în sensul că simplul fapt că un acord aparținând sferei de aplicare a acestui regulament prevede o clauză expresă de reziliere precum aceea în cauză în acțiunea principală, în temeiul căreia un asemenea acord poate fi reziliat de plin drept și fără preaviz de către furnizor în cazul încălcării de către distribuitor a uneia dintre obligațiile contractuale prevăzute în clauza respectivă, nu are ca efect neaplicarea exceptării pe categorii prevăzute în articolul 2 alineatul (1) din regulamentul menționat acestui acord.

Cu privire la cheltuielile de judecată

38 Întrucât procedura are, în privința părților din cererea principală, caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară:

Articolul 3 alineatul (6) din Regulamentul (CE) nr. 1400/2002 al Comisiei din 31 iulie 2002 privind aplicarea articolului 81 alineatul (3) din tratat categoriilor de acorduri verticale și practici concertate în sectorul autovehiculelor trebuie interpretat în sensul că simplul fapt că un acord aparținând sferei de aplicare a acestui regulament prevede o clauză expresă de reziliere precum aceea în cauză în acțiunea principală, în temeiul căreia un asemenea acord poate fi reziliat de plin drept și fără preaviz de către furnizor în cazul încălcării de către distribuitor a uneia dintre obligațiile contractuale prevăzute în clauza respectivă, nu are ca efect neaplicarea exceptării pe categorii prevăzute la articolul 2 alineatul (1) din regulamentul menționat acestui acord.

Semnături